

FORMELE DE ÎNVĂȚĂMÂNT TEOLOGIC ÎN CADRUL EPISCOPIEI ORTODOXE SÂRBE A TIMIȘOAREI DIN ROMÂNIA, 1919-1961

Stevan Bugarski

Cuvinte-cheie: *învățământ teologic, Mănăstirea Bezdin, sârbii din România, Stevan Tomici, Vicariatul Ortodox Sârb*

Preambul. Prin trasarea granițelor statale în urma destrămării Austro-Ungariei după Războiul Mondial 1914-1918, Eparhia Ortodoxă Sârbă a Timișoarei a fost divizată în trei state: Regatul României (40 comune bisericești și 2 mănăstiri), Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor (36 comune bisericești) și Ungaria (3 comune bisericești), ceea ce a provocat probleme de conducere și administrare. Din motive practice, partea revenită teritoriului Ungariei a fost inclusă în Eparhia Otodoxă Sârbă a Budei, cea din Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor a fost denumită provizoriu Eparhia Timișoarei din Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, cu sediul la Kikinda, iar cea din România – Eparhia Timișoarei din Regatul României, cu sediul la Timișoara¹.

Pe teritoriul României s-a aflat, de asemenea, o parte din cuprinsul Eparhiei Vârșețului (14 comune bisericești și 3 mănăstiri); episcopul Vârșețului a încredințat partea aceasta spre administrare Eparhiei Timișoarei din Regatul României².

Ulterior au avut loc anumite modificări mărunte, determinate de corectarea liniilor de frontieră: în anul 1920 încă două comune bisericești (Battanya și Cenadul Maghiar) au revenit Ungariei; în 1924 două comune bisericești (Modoš și Pardanj) au revenit Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor, iar alte două (Soca și Cenei) au revenit României. Deci, în final, în România s-au aflat 52 comune bisericești sârbe și 5 mănăstiri.

¹ Acesta este motivul pentru care apare necesară precizarea teritorială, când este vorba de Eparhia Timișoarei, începând cu anul 1919 și până la includerea părții din Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, cu sediul la Kikinda, în nou înființata Episcopia Banatului cu sediul la Vârșeț, în anul 1931.

² Slobodan Costici, *Шематизам Православне српске епархије темишварске у Краљевини Румунији за 1924. годину* [Schematismul Eparhiei Ortodoxe Sârbe a Timișoarei din Regatul României pentru anul 1924], Тимишоара, 1925, p. 18.

Atât războiul, cât și perioada postbelică au fost urmate de anumite modificări demografice, afectând mai ales păturile intelectuale. Un număr însemnat de învățători și preoți a preferat să treacă pe teritoriul Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor; în România au rămas 41 de preoți: 21 preoți de mir și 20 ieromonahi (14 la parohii, 6 în mănăstiri). Mare parte a preoților de mir erau în etate sau aveau diverse probleme familiale, astfel că până în anul 1924 au murit sau au emigrat încă 12 și au rămas să slujească 9, iar numărul ieromonahilor a scăzut la 16³; în medie, fiecărui preot îi reveneau două biserici.

Apelul lansat de locțiitorul arhieresc, prin care preoții plecați erau invitați să se reîntoarcă la parohiile lor, a rămas fără ecou; amenințarea că vor fi urmăriți disciplinar nu putea avea rezultat, de vreme ce ei fuseseră deja încadrați, unii la parohii, alții în serviciile administrative ale Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor⁴.

În noile condiții problema cadrelor preoțești sârbe în România a devenit și apoi a rămas pentru multă vreme crucială, iar Direcțiunea Eparhială din Timișoara urma s-o rezolve succesiv, cu posibilitățile ei modeste, în condiții postbelice.

Până în anul 1918 pregătirea preoților se făcea la seminariile teologice sârbe (Belgrad, Karlovci, Prizren, Zadar) – toate rămase pe teritoriul Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor. Ce-i drept, comunicația transfrontalieră nu fusese întreruptă, însă granița exista, plecarea la studii se făcea de acum *în străinătate* și ridica anumite probleme (în primul rând de ordin material). Cu toate acestea, după un anumit timp, un număr de 13 elevi au ajuns să învețe în seminariile teologice din Serbia, dar școlarizarea propriu-zisă era de durată; problema preoților, însă, era acută și trebuia rezolvată. Și a fost rezolvată, pe căi neumbrate, prin mijloace extraordinare.

Cursul monahal din Mănăstirea Bezdin 1922-1923⁵. O încercare de a se depăși situația creată a fost înființarea unui curs monahal la Bezdin, cea mai înstărită dintre cele 5 mănăstiri existente. Primul act în această privință este scrisosrea locțiitorului arhieresc, arhimandritul Stefan (Nicolici) adresată tuturor direcțiunilor mănăstirești și oficiilor parohiale:

Nr. 205 EV din 1922

Direcțiunilor mănăstirești și oficiilor parohiale

³ Slobodan Costici, *op. cit.*, p. 31-34.

⁴ Apelul fusese publicat în ziarul „Српски гласник“ din Velika Kikinda nr. 62/24.08.1919, republicat la Timișoara în ziarul „Гласник“, VI, nr. 7/01.04.1926, p. 51.

⁵ Capitolul este scris în general conform știrilor apărute în perioada 1922-1924 în ziarul eparhial „Гласник“ din Timișoara; în note vor fi menționate doar surse distincte de aceasta.

Conform înțelegerii cu direcțiunea și obștea Mănăstirii Bezdin, am hotărât ca începând cu data de 1 noiembrie după calendarul nou 1922 să deschid la Mănăstirea Bezdin un curs monahal cu durata de doi ani.

La curs vor fi admiși băieții care au împlinit vârsta de 16 ani, care sunt atrași de cinul monahal, sunt perfect sănătoși, nu au defecte fizice, au voce bună și auz muzical și au absolvit cel puțin patru clase de școală primară.

Cereri pentru înscriere la curs vor fi înaintate până la 17/30 septembrie 1922. La cerere se va anexa dovada despre botez, ultimul atestat școlar, dovada din partea administrației politice că petentul este cetățean român, confirmarea oficiului parohial cu privire la purtarea moral-religioasă, iar în cazul candidaților sub vârsta de 24 de ani – acceptul părinților ca fiul lor să participe la curs și să primească cinul monahal.

Cererile vor fi soluționate până la 2/15 octombrie 1922 și cu această ocazie petenții vor primi instrucțiuni detaliate. Aici facem doar mențiunea că în cadrul mănăstirii candidații vor avea gratuit, pe lângă școlarizare: cazarea, hrana, încălzirea, iluminatul și spălarea rufelor. Le revine însă obligația să-și asigure îmbrăcămintea și să-și aducă la mănăstire, pe lângă haine, încălțăminte și lenjerie (6 cămăși, 6 chiloți, 6 batiste și 6 perechi de ciorapi), un pat, plapuma și perna cu câte două fețe, 2 cearșafuri de pat, 4 prosoape, 1 scaun, perii de ghetă și o ladă în care-și vor ține lucrurile.

Timișoara, la 12/25 august 1922.

Stefan, arhimandrit, locțiitor arhieresc⁶

Numărul candidaților interesați era suficient, ba chiar mai mare decât cel care, în condițiile date, putea fi acceptat. Ca profesori au fost numiți ieromonahii Georgije (Draghici), Viktor (Ljubičić) și Panteleimon (Došen). Deschiderea festivă a avut loc la 18/31 octombrie, iar cursul a început efectiv a doua zi cu 19 cursanți.

Deși inițial anunțat că va dura doi ani, cursul a fost redus ulterior la două părți, și ambele împreună au avut o durată sub un an de zile.

În prima parte au fost studiate umătoarele obiecte de studiu: religia, istoria biblică, liturgica, istoria Bisericii Creștine, istoria Bisericii Sârbe, istoria sârbilor, istoria românilor, limba sârbă, limba slavă bisericească, limba

⁶ Este de observat că nu se pomenește că s-ar fi cerut acordul și binecuvântarea arhierelui diecezan dr. Georgije (Letić), nici vreo participare a Direcțiunii Eparhiale în adoptarea unei hotărâri atât de importante. Totuși, faptul că acel curs a fost înființat este o dovadă că atât episcopul, cât și Direcțiunea Eparhială erau în temă și și-au dat acordul. Cu o oarecare întârziere se va afla că episcopul dr. Georgije menționase în jurnalul său că a întocmit personal planul de învățământ pentru curs și că l-a supus aprobării Sfântului Sinod (Sava, episcopul Șumadiei, *Др Георгије (Летић) епископ банатски. Поводом педесетогодишњице његовог упокојења* [Dr Georgije (Letić) episcopul Banatului. Cu prilejul a 50 de ani de la moartea sa], „Билтен Српског православног викаријата у Темишвару“, XIV, nr. 3(55)-4(56)/1985, p. 83.

română, geografia, aritmetica, igiena, agricultura și cântarea bisericească; au fost și ore de gimnastică.

Primele examene au avut loc în zilele de 20-21 martie 1923; toți cursanții au obținut note de trecere. Drept răsplată pentru purtare și silință, arhimandritul Stefan i-a hierotosit întru citeți.

A urmat vacanța de Sărbătoarea Învierii Domnului. Partea a doua a cursului a început de Sfântul Gheorghe (23 aprilie / 6 mai).

S-a continuat studiul obiectelor menționate, iar în cursul lunii iulie învățătorul Vasa Vrtipraški, referent școlar a Eparhiei, a predat „obiectele de studiu pedagogice”, ceea ce este un indiciu că viitorii monahi erau destinați să fie și învățători. A intervenit și o înlocuire în colectivul profesoral: în locul ieromonahului Georgije (Draghici), trimis la parohie, a fost numit Iovan Papin, proaspăt absolvent al Seminarului Teologic din Karlovci.

Examenele finale s-au ținut în zilele de 7-8 august 1923 și au fost trecute cu succes de către toți cei 16 elevi⁷. Arhimandritul Stefan i-a tuns pe toți întru călugărie în data de 13/26 august 1923, apoi în perioada 19 august – 30 septembrie 1923 i-a dus într-o excursie prin mănăstirile din Serbia, parcurgând un traseu pitoresc, începând din Subotica la nord până la Kosovo în sud.

Unii dintre tinerii monahi, hirotoniți pe timpul excursiei, alții curând după aceea, au fost trimiși la parohiile mici, îndepărtate, cu căile de comunicație precare, spre a deveni duhovnici ai unor comunități de credincioși, având să activeze în condiții neprielnice, fără pregătire, și mai ales fără experiență corespunzătoare. În anul 1924 șapte dintre ei, încă nehirotoniți, îndeplineau slujba de dascăli. Ulterior au fost hirotoniți și aceștia.

Cursul monahal de la Bezdin, pe lângă importanța sa practică pentru parohii, a avut și un ecou mai larg în viața bisericească. În luna mai 1923 Ministerul cultelor al României s-a adresat Direcțiunii Eparhiale la Timișoara, solicitând detalii cu privire la organizarea cursului, pentru ca experiența Bezdinului să poată fi aplicată, la nevoie, și în unele mănăstiri ale Bisericii Ortodoxe Române.

Pentru mănăstirea însăși, cursul a fost o povară însemnată. Spre a acoperi cheltuielile aferente cursului a fost nevoie de un împrumut de 286.000 lei, sumă pe care obștea avea s-o restituie în rate până în anul 1926⁸.

⁷ „Гласник“, III, 25/01.09.1923, p. 202. În notița din ziar se menționează, ca și la primele examene, că toți elevii le-au susținut cu succes. Dat fiind, însă, că la deschiderea cursului au fuseseră menționați 19 candidați, rezultă că 3 dintre aceștia s-au retras înaintea primelor examene.

⁸ Arhiva Eparhiei Ortodoxe Sârbe a Timișoarei, fondul Mănăstirii Bezdin, pachetul pe anul 1928; răspunsul ieromonahului Panteleimon (Došen) la scrisoarea episcopului diecezan nr. ED 67/01.11.1928.

Hirotonirea învățătorilor 1923-1929. Situația dificilă în asigurarea cadrelor preoțești nu era doar în Episcopia Timișoarei, ci și în alte ținuturi ale Bisericii Sârbe. Confruntat cu această problemă, Sfântul Sinod Arhieresc al Bisericii Ortodoxe Sârbe, prin hotărârea sa nr. AS 108 din 9/22 iunie 1922 a încuviințat ca pentru episcopiile din sudul Serbiei să poată fi hirotonite persoanele cu studiile teologice neterminate, precum și absolvenții școlilor pedagogice, care susțin examene de specialitate în fața unor comisii la nivelul episcopiilor. Ulterior, prin hotărârea nr. 232/146 din 24 octombrie / 10 noiembrie 1922, încuviințarea a fost lărgită pentru Eparhia Budei din Ungaria și pentru Eparhia Timișoarei din Regatul României, cu precizarea că se au în vedere doar absolvenții școlilor pedagogice din Sombor, respectiv Pakrac⁹.

În baza acestei derogări, în perioada 1923-1929 au fost hirotoniți, din rândul învățătorilor, 10 preoți¹⁰, prin aceasta dublându-se numărul preoților de mir.

Între timp au început să sosească și absolvenții regulari ai școlilor teologice din Serbia; înainte de izbucnirea celui de al Doilea Război Mondial problema preoților de la parohii fusese în mare parte rezolvată¹¹.

Școlarizarea extraordinară a tinerilor prin Comisia eparhială 1946-1956¹². Atacul Germaniei în anul 1941 și războiul care a urmat au făcut imposibilă funcționarea școlilor teologice din Serbia, elevii fiind îndrumați să se retragă la casele lor. Elevii din părțile noastre au pornit la drum, cu peripeții, în condițiile în care mijloacele de transport publice existau și nu existau; cei mai mulți au călătorit pe jos până la granița României, făcând popasuri la mănăstiri.

Imediat după război, adoptând hotărârea nr. 843/zap din 16/29 mai 1945 cu privire la deschiderea primului seminar teologic postbelic din Iugoslavia, cel din Prizren, Sfântul Sinod Arhieresc al Bisericii Ortodoxe Sârbe a admis ca elevii seminariilor teologice de dinainte de război, care au împlinit vârsta de 20 de ani și au absolvit anul IV, să poată fi hirotoniți, cu obligația de a susține în următorii doi ani examenele din anii V și VI în fața unei comisii numite de episcopul diecezan; celor care nu au absolvit anul IV li s-a acordat posibilitatea de a susține toate examenele începând cu anul IV în fața comisiei eparhiale.

⁹ Comunicarea arhimandritului Stefan (Nicolici) nr. 129 EV din 28.03/10.04.1923, „Гласник“, III, nr. 13/01.05.1923, p. 101.

¹⁰ Slobodan Costići, *Српска црква и школа у Румунији 1930. године* [Biserica și școala sârbă din România în anul 1930], Timișoara, 1931, p. 25-33.

¹¹ Stevan Bugarski, *Српско православље у Румунији* [Ortodoxia sârbă din România], Timișoara-Belgrad-Novi Sad, 1995, p. 50.

¹² Capitolul scris în baza unui Registru cu diferite procese-verbale (printre acestea și cele ale Comisiei eparhiale cu privire la notarea candidaților), păstrat în Palatul episcopal din Timișoara.

La solicitarea Direcțiunii Eparhiale din Timișoara nr. 167/d din 1/14 august 1945, Sfântul Sinod Arhieresc, prin hotărârea nr. 1447/zap 480 din 9/22 septembrie 1945, a aprobat instituirea unei comisii eparhiale la Timișoara și i-a remis programa școlară și instrucțiunile de rigoare¹³.

Din comisie făceau parte șase preoți cu facultatea teologică absolvită: Pavle Marcovivi (Sfânta scriptură a Noului testament), Stevan Tomici (liturgica), Iovan Gaier (istoria filozofiei), Kosta Nikolić (limba slavă bisericească), Svetislav Selejanovici (limba greacă și teologia pastorală), Liubomir Filipov (dreptul bisericesc), unul cu Seminar teologic: Slobodan Costici (administrația bisericească și tipic), unul cu pregătire practică din mănăstire: Iosif Protici (cântarea bisericească).

Din numărul total al candidaților potențiali, la comisie s-au prezentat 5, dintre care unul s-a retras, comisia îndeplinindu-și atribuțiile în anul 1949. Prin depășirea atribuțiilor, comisia a mai examinat candidați care nu fuseseră înainte de război elevi ai seminariilor teologice, și a funcționat până în anul 1956, dar această parte a activității nu a fost fructuoasă: a absolvit doar un preot, și acesta hirotonit în 1949.

Deci, în urmă a 11 ani de activitate a Comisiei Eparhiale extraordinare, care – datorită circumstanțelor – și-a modificat cu de la sine putere de repetate ori componența și competențele, au rezultat 5 preoți de mir.

Seminarul Teologic Sârb de la Mănăstirea Bezdin, respectiv Timișoara 1953-1961¹⁴. Ca urmare a relațiilor tensionate dintre Biserică și Stat imediat după cel de al Doilea Război Mondial, dar mai ales ca urmare a relațiilor interstatale dintre România și Iugoslavia, intervenite după adoptarea vestitei *Rezoluții a Biroului Informativ al Partidelor Comuniste și Muncitorești cu privire la situația din Partidul Comunist al Iugoslaviei*, a încetat orice posibilitate de a trimite candidați din România la școlile teologice din Iugoslavia. Între timp, o generație întreagă de preoți se apropia de asfințit, fără a avea înlocuitori asigurați.

Confruntată cu această situație, Direcțiunea Eparhială, care funcționa deja sub denumirea semioficială improvizată de Conducere a Vicariatului, s-a adresat Ministerului Cultelor la București; referindu-se la Decretul nr. 177/1948, conform căruia cultele pot înființa școli de cântăreți pentru

¹³ *Отварање богословије* [Deschiderea seminarului teologic], „Гласник“, XX, nr. 1/august 1946, p. 4.

¹⁴ În Arhiva Episcopiei Ortodoxe Sârbe a Timișoarei s-au păstrat despre acest seminar teologic mai multe documente: Registrul cu procesele-verbale ale Consiliului profesoral 1953-1961, conținând și tabelele cu notele de examen ale elevilor; Jurnale cu privire la materia predată; dosarul cu corespondență (probabil incomplet); dosarul cu lucrările scrise ale elevilor, copiile atestatelor de la examenul de diplomă și diferite notițe (incomplet); toate au fost consultate pentru scrierea prezentului capitol.

pregătirea deservenților cultului, a solicitat aprobarea de a înființa o astfel de școală¹⁵. Corespondența a început în 1951:

*Vicariatul Episcopiei ortodoxă sârbă din Timișoara I,
Piața Unirii 4. Telefon: 35-64.*

No. A 56 din 1951.

*Înaltului Minister al Cultelor
Învățământul Religios
București*

În baza Decretului No. 177 pentru regimul general al cultelor religioase, publicat în "Monitorul Oficial" No. 178, Partea I, A, din 4 august 1948, art. 48, cultele religioase pot organiza, cu aprobarea Ministerului, pentru pregătirea deservenților cultului, școli de cântăreți.

Vicariatul nostru intenționează a deschide o astfel de școală în Mănăstirea noastră Sfântul Gheorghe, pentru a putea completa întrucâtva lipsa mare a cadrelor de cântăreți în Vicariat.

Rugăm Înaltul Minister [pentru] aprobarea necesară deschiderii acestei școli de cântăreți.

Dat fiind însă faptul că Vicariatul nostru nu poate întreține această școală din fonduri proprii, deoarece nu are la dispoziție astfel de fonduri și este foarte sărac, rugăm o subvenție din partea Ministerului pentru întreținerea acestei școli, adică onorarea profesorilor conferențieri. Toate aceste cheltuieli s-ar putea acoperi cu o sumă globală de cca 600.000 lei anual.

Suntem încredințați că Ministerul ne va ajuta, după cum ajută în astfel de cazuri și alte episcopii.

*Luptăm pentru pace!
Trăiască Republica Populară Română!¹⁶
Vicar, ss Stefan Tomici.*

Timișoara, la 2.II.1951.

Școala plănuită la Mănăstirea Sfântul Gheorghe de pe Bârzava nu a fost deschisă, fie că nu s-a obținut acordul de principiu, fie că nu s-a asigurat

¹⁵ Se remarcă din nou că nici aici, nici ulterior nu se pomenește că s-ar fi cerut acordul și binecuvântarea arhiepiscopului Visarion (Kostić), episcop al Banatului, episcop-administrator al Timișoarei din anul 1952. Fapt este că episcopul, deși timișorean prin naștere, nu era agreat de autoritățile de atunci ale statului, astfel că nu i se permitea nici măcar să slujească sau să exercite drepturile duhovnicești episcopale pe teritoriul României; de aceea pomenirea numelui episcopului într-o corespondență în care se solicitau aprobări și ajutor financiar nu ar fi fost indicată. Totuși, episcopul venea la Timișoara în vizite personale, cu aceste ocazii se întâlnea cu preoți și chiar cu vicarul Stevan Tomici, deci este de presupus că era în temă, dar din motive pragmatice a acceptat ca în corespondența oficială acest lucru să nu fie menționat. Ulterior episcopul a acceptat pe toți preoții absolvenți ai școlii, deși nu i s-a permis să-i hirotonească.

¹⁶ Era o regulă nescrisă ca orice adresă către autorități să se încheie cu o lozincă la modă.

suma anuală necesară. Între timp probabil că au avut loc intervenții și tratative directe cu autoritățile statului. Scrisoarea datată doi ani mai târziu, scurtă, concretă și la obiect, pare să se întemeieze pe ceva convenit:

*Vicariatul Episcopiei ortodoxă sârbă din Timișoara I,
Piața Unirii 4. Telefon: 35-64.*

No. K 136 din 1953.

*Către Ministerul Cultelor
Direcțiunea Învățământului Religios
București*

Vă rugăm să binevoiți a ne permite deschiderea unei școli de cântăreți după modelul școlilor de același fel a Bisericii Ortodoxe Române.

Școala o vom deschide în anul școlar 1953/54 la Timișoara sau la Mănăstirea noastră Bezdin, din raionul Arad.

Deschiderea școlii o solicităm pentru că avem elevi pentru această școală, care vor să se pregătească pentru a fi cântăreți și preoți.

*Înainte la lupta pentru pace!
Vicar, ss Stefan Tomici.*

Timișoara, la 16.V.1953.

Este de reținut nuanța cu privire la destinația școlii: inițial se dorea de a „completa întrucâtva lipsa mare a cadrelor de cântăreți“, pe când acum se vorbea de „cântăreți și preoți“.

Răspunsul a venit, totuși, surprinzător de prompt și afirmativ, poate și din cauza faptului că se cerea doar aprobarea, nu și banii:

Republica Populară Română.

Ministerul Cultelor

Direcțiunea Studii, Documentare și Publicații

Adresa poștală: N. Filipescu 40; Telefon 24109

Nr. 8171/1953, 29. mai 1953

Vicariatul Ortodox Sârb

Timișoara

Piața Unirii nr. 4

La adresa Dvs. nr. K 163 1953 vă facem cunoscut că, în principiu, Ministerul aprobă deschiderea unei școli de cântăreți bisericești în cadrul Vicariatului Ortodox Sârb Timișoara după modelul celor ale Bisericii Ortodoxe Române.

În prealabil vă rugăm să ne comunicați:

a) din ce fonduri se vor suporta cheltuielile de funcționare a școlii;

b) adresa exactă unde va funcționa (comuna sau orașul, strada, nr., raionul);

c) programa analitică pe anul 1953/54 (cu indicarea materiilor de învățământ, titlul lecțiilor, data când se va ține fiecare lecție și numărul de ore săptămânal);

d) o listă a persoanelor propuse a preda materiile de învățământ (profesorii), precum și a elevilor înscriși, arătându-se, pentru fiecare în parte (profesori și elevi), următoarele date:

numele și prenumele

data nașterii (anul, luna, ziua)

locul nașterii (satul, comuna, raionul, regiunea)

studiile (școala absolvită)

starea civilă (căsătorit, necăsătorit, văduv, divorțat, etc)

ocupația de bază

originea socială (profesiunea părinților)

După trimiterea acestor date și după aprobarea lor de către Minister, școala va putea să funcționeze începând cu anul școlar 1953/54.

Director, ss indescifrabil

Director adjunct, ss indescifrabil

De data aceasta Direcțiunea Eparhială a fost luată prin surprindere și nu a știut cum să reacționeze pentru moment. A răspuns cu întârziere și atunci nu fără eschivări, dar cu revenire directă la problema susținerii materiale a școlii:

*Vicariatul Episcopiei ortodoxă sârbă din Timișoara I,
Piața Unirii 4. Telefon: 35-64.*

No. K 185 din 1953.

Către Ministerul Cultelor

Direcțiunea Studii, Documentare și Publicații

București

În referire la adresa Dvoastră No. 8171 din 29 mai 1953, privitor la deschiderea Școlii de Cântăreți Bisericești în cadrul Vicariatului nostru după modelul de acest fel ale Bisericii Ortodoxe Române, Vă încunoștințăm că vom răspunde la toate întrebările Dvs. în legătură cu funcționarea școlii, referitor la profesori, elevi, programa analitică etc.

Sediul școlii va fi la Mănăstirea Ortodoxă Sârbă Bezdin, Raionul și Regiunea Arad, Oficiul Poștal Sânpetru German.

Dar pentru a putea deschide școala, ne este indispensabil ajutorul Ministerului, în formă de o subvenție sau dotație anuală în suma de 40.000 lei¹⁷.

Fără acest ajutor, pe care am contat, școala nu poate lua ființă, deoarece Vicariatul nu dispune de fonduri și surse pentru întreținerea acestei școli, atât de necesare Vicariatului nostru.

Vă rugăm, în consecință, să binevoiți a ne acorda ajutorul cerut.

Înainte la lupta activă pentru pace!

Vicar, ss Stefan Tomici.

Timișoara, la 10.VII.1953.

¹⁷ Diferența dintre sumele de bani solicitate anterior și acum se explică prin faptul că în 1951 avusese loc o stabilizare monetară, adică fusese stabilită o nouă valoare de schimb a leului.

Judecând după acest răspuns, se pare că Vicariatul nu asigurase baza materială pentru deschiderea școlii, nu avea pregătită programa școlară, nu formase colectivul profesoral, nu alcătuisese un tabel, fie chiar incomplet, al candidaților pentru școlarizare; tot ce a putut – era să confirme locul de desfășurare a școlarizării, Mănăstirea Bezdin, iar răspunsul țintește mai ales susținerea materială din partea Ministerului. Dar cum se întâmplă de multe ori, aprobările se acordă mai lesne decât banii. Ministerul, rămas pe poziție, a răspuns sec, aproape telegrafic.

Republica Populară Română.

Ministerul Cultelor, Direcțiunea Secretariatului

Data: 11. septembrie 1953

Nr. 14.623/1953

Vicariatul Episcopiei Ortodoxe Sârbe

Timișoara

La adresa Dvs. Nr. 163/1953 vă facem cunoscut că Ministerul, prin Decizia nr. 14.623/1953, recunoaște pe data de 1 octombrie 1953 înființarea unei școli de cântăreți bisericești în cadrul aceluși Vicariat, cu sediul la Bezdin, raionul și regiunea Arad.

Întreținerea școlii, cum și plata personalului administrativ, până la alte dispozițiuni, cad în sarcina aceluși Vicariat.

Director, ss M. Sulică

Șeful Serviciului, ss N. Dumitrescu.

Pentru Conducerea Vicariatului problema era una existențială și trebuia decis cu repeziciune, chiar cu anumite riscuri; o mână fusese, totuși, întinsă și era riscant să nu fie acceptată.

În aceste condiții școala a fost deschisă festiv la Mănăstirea Bezdin cu 12 elevi. S-a ținut seama de faptul că unii dintre aceștia susținuseră câteva examene în fața Comisiei Eparhiale, instituite în mod excepțional pentru examinarea elevilor care fuseseră obligați să-și întrerupă studiile la seminariile teologice din cauza războiului, astfel că de la bun început elevii fuseseră împărțiți pe ani: 2 în anul III, 1 în anul II, 9 în anul I.

Prima zi de școală a fost 19.09/02.10.1953. Curând a fost soluționată și susținerea financiară: cu data de 15 octombrie 1953 Ministerul a aprobat și o sumă anuală de 40.000 lei, cu destinație exclusivă de a fi folosită pentru întreținerea elevilor, ceea ce nu fusese acoperitor, astfel că cheltuielile de școlarizare erau acoperite și de Vicariat, și chiar de elevii înșiși, care plăteau taxele de înscriere, de încălzire, iluminat și alimentație.

Mănăstirea era spațioasă și dispunea de suficiente încăperi, dar nu avea mobilier minim necesar, necum mobilier școlar sau materiale școlare; nu avea lumină electrică, nici apă curentă, nu avea băi nici spălătorie. Pe lângă

toate acestea, căile de acces erau precare: se circula cu căruțe pe drum de pământ, iar condițiile meteorologice (ploile toamnei, zăpezile iernii, șuvoaiele primăverii) îngreunau accesul pe toată durata anului școlar, atât pentru elevi și profesori, cât și pentru asigurarea alimentelor. O greutate aparte era faptul că obștea mănăstirii rămasese cu doar doi monahi bătrâni (unul născut în 1874, unul în 1875), care mai degrabă trebuiau ajutați, decât puteau să ajute.

Datorită obligațiilor parohiale și datorită condițiilor de călătorie, profesorii (numiți dintre preoții din localitățile învecinate), veneau cu rândul la Bezdin fiecare pentru o săptămână, predându-și obiectul de studiu de luni până vineri; sâmbăta și duminica școlarii rămâneau cu cei doi monahi.

Asemenea condiții nu erau prielnice pentru pregătirea școlară. De aceea numai anul școlar 1953/54 s-a desfășurat la Bezdin, iar din toamna anului 1954 școala a fost strămutată la Timișoara. În clădirea Palatului episcopal au fost amenajate sălile de clasă și internatul, la început și cantina; din anul școlar 1957/58, numărul elevilor fiind mic, la solicitarea directorului școlii, elevii au fost atașați Cantinei Liceului de Muzică.

Învățământul se desfășura în limba sârbă, evidențele școlare, ba chiar și atestatele de absolvire erau completate în limba sârbă; doar corespondența cu autoritățile statului era în limba română.

După ce fusese catalogată inițial ca școală de cântăreți bisericești, mai apoi de cântăreți și preoți, ulterior de preoți și cântăreți, atestatele în urma examenelor de diplomă au fost emise sub antetul Seminarului Teologic Ortodox Sârb din Timișoara.

Școala are meritul de a fi pregătit cel mai mare număr de preoți, dar și un merit suplimentar: de a fi făcut-o în perioada când puțini luau calea bisericii, când vocația de preot era disprețuită oficial, dar, din păcate, și la nivelul societății.

Programa școlară. Potrivit documentelor păstrate, programa școlară fusese alcătuită special pentru școala respectivă, în baza programelor școlare din seminariile Bisericii Ortodoxe Sârbe și ale Bisericii Ortodoxe Române. Se studiau următoarele obiecte de studiu :

Anul I: *Sfânta Scriptură a Vechiului Testament, Constituția României, limbile: sârbă, română, germană, rusă și slavă, catehismul, geografia, cântarea bisericească, administrația bisericească, istoria României.*

Anul II: *Sfânta Scriptură a Noului Testament, istoria României, limbile: sârbă, română, germană, rusă și slavă, cântarea bisericească, administrația bisericească, muzica.*

Anul III: *Sfânta Scriptură a Noului Testament, limbile: sârbă, română, germană, și rusă, muzica, istoria Bisericii Ortodoxe Sârbe, cântarea bisericească, psihologia, istoria universală.*

Anul IV: *Sfânta Scriptură a Noului Testament, limbile: sârbă, română, rusă și slavă, muzica, istoria Bisericii Ortodoxe Sârbe, cântarea bisericească, filozofia, liturgica, dogmatica, teologia morală, omilitica, dreptul bisericesc.*

Anul V: *Sfânta Scriptură a Noului Testament, limbile: sârbă, română, rusă, slavă, germană, greacă și latină, muzica, istoria Bisericii Ortodoxe Sârbe, cântarea bisericească, filozofia, liturgica, dogmatica, teologia morală, omilitica, dreptul bisericesc, istoria universală.*

Cadrele didactice. Școala a funcționat cu două colective consecutive de cadre didactice. În anul incipient, 1953/54, datorită condițiilor geografice, fuseseră numiți preoți având pregătiri diferite, dar care deserveau parohiile învecinate: Milorad Ilici (Satchinez), Milivoi Belențan (Sânnicolau Mare), Liubomir Bugarin (Satu Mare Timiș), Dragutin Ostoici (Arad), Iovan Papin (Nădlac), Milivoi Stoin (Pecica), Velico Unipan (Felnac), directorul școlii fiind vicarul Stevan Tomici.

După strămutare la Timișoara, a fost alcătuit un nou colectiv, format din preoți cu facultate și cu serviciu la Timișoara. Vicarul Stevan Tomici a rămas director și a preluat să predea omilitica, liturgica și teologia pastorală. Liubomir Filipov a predat limbile, în afară de cea română; Pavle Marcovici – Sfânta Scriptură a Vechiului și a Noului Testament; Iovan Gaier – limba română, Istoria Bisericii Ortodoxe Sârbe, filozofia și psihologia; Gheorghe Bugarski – limba germană, dreptul bisericesc, dogmatica, etica, administrația bisericească și istoria Bisericii creștine. Sarcina de pedagog în cadrul internatului o îndeplinea preotul Slavco Ostoici.

Elevii. Elevii transferați din Bezdin și-au continuat studiile la Timișoara, dar s-au mai făcut și înscrieri noi: în anul 1954 în clasa I au fost înscriși 11 elevi, în 1955 tot 11; în anul 1956 nu s-au făcut înscrieri, în 1957 au fost înscriși 6 elevi, iar în 1958 doar 1 elev.

Se țineau câte 6 ore de curs pe zi de luni până sâmbătă, între 8,30 și 13,25; sâmbăta, duminica și în zilele de sărbătoare era obligatorie participarea la slujbele bisericești.

Sistemul de notare era preluat din sistemul școlilor de stat: între anii 1953-1957 nota 2 (insuficient), respectiv 5 (eminent), iar din 1957 nota 4 (insuficient), respectiv 10 (eminent).

Școlarizarea dura 5 ani. Pe lângă notarea din timpul anului, elevii susțineau la sfârșitul fiecărui semestru examene scrise și orale din toate materiile; cei care nu primeau nota de trecere puteau să susțină examene de corigență, dar nu puteau să se înscrie în anul superior fără a fi absolvit toate examenele din cel precedent. La absolvirea școlii elevii susțineau și un examen de diplomă,

în urma căruia primeau atestatul de absolvire.

Generațiile regulate, înscrise în anul I, au absolvit în anii 1958, 1959 și 1960; pentru cei care nu au susținut la termen examenul de absolvire a mai fost organizată o sesiune în 1961. Situația școlarizării se prezintă astfel:

<i>Generația</i>	<i>Înscriși</i>	<i>Absolvenți</i>	<i>Examen de diplomă</i>	<i>Hirotoniți</i>
<i>0</i>	<i>1</i>	<i>2 (% din col. 1)</i>	<i>3 (% din col. 2)</i>	<i>4 (% din col. 2)</i>
1953	12	7 (58,33%)	4 (57,14%)	7 (100,00%)
1954	11	9 (81,82%)	9 (100,00%)	7 (77,78%)
1955	11	9 (81,82%)	9 (100,00%)	7 (77,78%)
1957	6	0 (0,00%)	0 (0,00%)	0 (0,00%)
1958	1	0 (0,00%)	0 (0,00%)	0 (0,00%)
Total	41	25 (60,98%)	22 (88,00%)	21 (84,00%)

Se observă că la elevii înscriși în anul 1953 numărul celor hirotoniți este mai mare decât al celor care au susținut examenul de diplomă. Fapt este că primul examen de diplomă a fost organizat în anul 1959, iar trei absolvenți din anii precedenți, hirotoniți anterior, nu au mai revenit pentru a obține diplomă.

Dintre cei 18 hirotoniți cu examen de diplomă, 10 au absolvit ulterior facultățile de teologie de la Sibiu sau București.

Cei înscriși în anul 1957, respectiv 1958 se pare că au făcut-o pentru a-și amâna stagiul militar și s-au retras în cursul aceluiași an școlar.

Cele trei generații ale Seminarului Teologic Ortodox Sârb din Timișoara cu pedagogul, preot Slavco Ostoici, și profesorii, protopopii: Liubomir Filipov, Pavle Marcovici, Iovan Gaier

Încheiere. Deci, confruntată de câteva ori cu o penurie acută de cadre preoțești în decursul anilor 1919-1960, Direcțiunea Eparhială a Timișoarei a făcut eforturi considerabile pentru a depăși situația și a reușit ca, în afara școlarizărilor regulate să obțină calificarea, respectiv hirotonirea preoților, după cum urmează :

<i>Forma de învățământ</i>	<i>Perioada de activitate</i>	<i>Nr. preoților</i>
Cursul monahal	1922/23	16
Hirotonirea învățătorilor	1923-1929	10
Comisia Eparhială extraordinară	1946-1956	5
Seminarul Teologic Sârb	1953-1961	21
Total		52

Revenind la începutul relatării, respectiv la faptul că în România au existat 52 de comune bisericesti sârbe, rezultă că pe căi excepționale în Episcopia Ortodoxă Sârbă a Timișoarei în perioada 1922-1961 a fost pregătit câte un preot pentru fiecare dintre acestea.

THE THEOLOGICAL EDUCATIONAL SYSTEM IN THE ORTHODOX SERBIAN DIOCESE OF TIMIȘOARA IN ROMANIA, 1919-1961

(Abstract)

Keywords: *theological education, Bezdin monastery, Serbs in Romania, Stevan Tomici, The Orthodox Serbian Vicarage*

The paper presents the situation regarding the coverage of the parishes with clerical staff starting with 1919, as well as the efforts to compensate the lack of priests by making them attend theological schools with a reduced duration (monastic course in 1922/23, ordaining school masters based on specific exams between 1923-1929, examination by the Diocese Board of Examination of the candidates who were forced, due to the outburst of the war, to interrupt their studies in theological seminaries between 1946-1956), as well as by organising an Orthodox Serbian Theological Seminary in Timișoara between 1953-1961. The achieved result was a number of 52 priests (16 hieromonks, 10 priests - former school masters, 5 priests examined by the Board, 21 graduates of the Orthodox Serbian Theological Seminary in Timișoara), which statistically represents one priest for each of the 52 existing parishes.